

ЗАХИСТ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ)

О Ярмол Л., 2014

Визначено принципи тлумачення свободи вираження поглядів Європейським Судом з прав людини. На основі отриманих результатів обґрунтовано вплив юридичної практики Європейського Суду з прав людини на правову систему України.

Ключові слова: свобода вираження поглядів, захист, права, інформація, переконання, Європейський Суд з прав людини.

L. Yarmol

PROTECTING FREEDOM OF EXPRESSION BY THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (OF GENERAL ASPECTS)

In the presented work the author has defined the principles of interpretation of the freedom of expression by the European Court of Human Rights. On the basis of obtained results the influence of juridical practice of European Court of Human Rights on the law system of Ukraine was founded.

Key words: freedom of expression, defense, the rights, the information, the beliefs, the European Court of Human Rights.

L. Yarmol

ЗАЩИТА СВОБОДЫ ВЫРАЖЕНИЯ ВЗГЛЯДОВ ЕВРОПЕЙСКИМ СУДОМ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА (ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)

Определены принципы толкования свободы выражения взглядов Европейским Судом по правам человека. На основании полученных результатов обосновано влияние юридической практики Европейского Суда по правам человека на правовую систему Украины.

Ключевые слова: свобода выражения взглядов, защита, права, информация, убеждения, Европейский Суд по правам человека.

Постановка проблеми. 31 жовтня 1995 р. був прийнятий закон України “Про приєднання України до Статуту Ради Європи”. У 1997 р. Україна ратифікувала один із основних документів Ради Європи – Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі за текстом – Конвенція), яка, згідно зі ст. 9 Конституції України, стала частиною національного законодавства України. Вищевказані події, дали можливість громадянам та іншим суб’єктам України, за дотримання певної процедури, здійснювати захист своїх прав у Європейському Суді з прав людини (далі за текстом – Суд).

23 лютого 2006 р. був прийнятий закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини”, який регулює відносини, що виникають у зв’язку з обов’язком держави виконувати рішення Суду у справах проти України. Також цей нормативно-правовий акт спрямований на: усунення причин порушення Україною Конвенції та протоколів до неї; впровадження в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини; створення передумов для зменшення кількості заяв до Європейського Суду проти України.

Необхідно зазначити, що Суд уже розглянув велику кількість справ проти України, зокрема і щодо захисту свободи вираження поглядів. Загалом же станом на 31 грудня 2011 р. в Суді на розгляді перебувало 152 800 справ проти держав – сторін Конвенції (станом на 31 грудня 2010 р. – 139650). З них 10750 справ проти України, що становить 7,0 % від загальної кількості справ (станом на кінець 2010 р. – 7,5 %). Порівняно з іншими державами за кількістю справ на розгляді Суду Україна перебуває на п'ятому місці після Росії, Туреччини, Італії та Румунії. У 2011 р. Суд розглянув 139 справ проти України. На виконання рішень Суду з Державного бюджету було сплачено 25 021 734, 79 грн. [15].

Вищенаведене свідчить про актуальність теми дослідження та її значення не лише у теоретичному, а й у практичному аспекті.

Наукове завдання полягає у визначенні особливостей захисту свободи вираження поглядів Європейським Судом та значення його рішень щодо захисту цієї свободи для правової системи України.

Мета дослідження – проаналізувати принципи тлумачення свободи вираження поглядів Європейським Судом та з'ясувати їх вплив на правову систему України.

Стан дослідження. Дослідження захисту свободи вираження поглядів Судом здійснювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі [1], О. Жуковська [2], В. Лутковська [3], М. Маковей [4, 5], В. Паліюк [6], В. Пікерт [7], С. Чефранова [4], С. Шевчук [14] та ін.

Під час дослідження були вивчені також рішення Суду з прав людини щодо захисту свободи вираження поглядів, реферативний переклад з англійської мови та опрацювання яких здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України М. Пришляк, П. Рабіновичем, Т. Полянським, Т. Дудаш.

Виклад основних положень. Основною європейською гарантією захисту прав людини, зокрема права людини на свободу вираження поглядів, є діяльність Суду. Згідно зі ст. 32 Конвенції, передбачено, що "...юрисдикція Суду поширюється на усі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї" (ст. 34 Конвенції). Однак Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано усі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права, та впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (ст. 35 Конвенції).

У Рекомендації Ради Європи 1506 (2001) "Свобода вираження поглядів і інформації у ЗМІ у Європі" зазначено, що європейські держави повинні впроваджувати практику Суду щодо свободи вираження поглядів у своє національне законодавство і забезпечувати належну підготовку суддів. У законі України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" передбачено, що "...суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права" (ст. 17).

За період функціонування Суд розглянув велику кількість справ щодо захисту свободи вираження поглядів [11], зокрема і проти України [12].

У своїх рішеннях Суд, здійснюючи свою основну мету, – захист прав людини, – також дає тлумачення основних положень Конвенції, національного права держав, обставин справи, в такий спосіб формуючи прецедентне право.

У результаті правоінтерпратаційної діяльності Суд сформулював низку принципів тлумачення положень Конвенції. Стосовно свободи вираження поглядів ці принципи Судом конкретизовані у справі "Ляшко проти України" ("*Lyashko v. Ukraine*") від 10 серпня 2006 р. Розглянемо їх:

1. Свобода вираження поглядів становить одну із фундаментальних основ демократичного суспільства та одну з основних передумов для його розвитку, а також для самореалізації кожного індивіда.

2. *Преса відіграє суттєву роль у демократичному суспільстві.* Хоча преса не повинна переходити певні межі, які, зокрема, стосуються захисту репутації та прав інших осіб, а також потреби попередження розкриття конфіденційної інформації, її обов'язком є, тим не менше, повідомляти – у спосіб, що не суперечить її зобов'язанням та відповідальності – інформацію та ідеї стосовно усіх предметів публічного інтересу, включаючи й ті, що стосуються судової гілки влади. При цьому не лише преса має завдання повідомляти таку інформацію та ідеї, але і громадськість має право отримувати їх. Інакше преса не могла б виконувати свою життєво важливу роль “вартового пса” у демократичному суспільстві. Стаття 10 Конвенції захищає не лише зміст тих ідей та інформації, що висловлюються у пресі, але й форму, у якій вони виражені.

Так, у рішенні, ухваленому 3 липня 2007 р. у справі “*Газета “Потік” проти Молдови (№ 2)*”, Суд звернув увагу на те, що відповідний матеріал був написаний журналістом. У зв'язку з цим Суд нагадав про пріоритетну роль преси у демократичному суспільстві щодо постачання ідей та думок про політичні питання та справи громадського значення загалом. Суд далі відзначив, що журналістська свобода передбачає також і можливість вдаватися до певного ступеня перебільшення, навіть провокації.

У рішенні, ухваленому 12 липня 2007 р. у справі “*A\S Diena та Озолінс проти Латвії*”, Суд звернув увагу на те, що і компанія-заявник, будучи видавцем провідної газети, і журналіст, виконували роль “вартового пса”, яка визнана за пресою у демократичному суспільстві. Ця роль безперечно передбачає обов'язок привертати увагу громадськості до фактів можливих порушень з боку місцевих чи урядових службовців.

У рішенні, ухваленому 6 грудня 2007 р. у справі “*Фоглія проти Швейцарії*”, Суд також звернув увагу на особливе значення журналістики у демократичному суспільстві та виконання нею ролі “сторожового пса”. При цьому, на думку Суду, журналістська свобода включає право на вживання деяких перебільшень чи навіть провокацій.

Європейські організації, зокрема Рада Європи, прийняли багато документів, які присвячені свободі вираження поглядів через ЗМІ, захисту журналістів, у зв'язку з виконанням ними професійних обов'язків. Україна також прийняла після проголошення нею незалежності цілу низку документів, у яких наголошується, що преса відіграє важливу роль у демократичному суспільстві. У чинному Кримінальному кодексі України (2001 р.) передбачена кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171).

3. *Свобода преси надає громадськості один з найкращих засобів з'ясування та формування громадської думки щодо ідей та позицій політичних лідерів.* Свобода політичних дискусій становить ядро поняття демократичного суспільства у розумінні Конвенції. Межі допустимої критики щодо політиків, відповідно є ширшими, аніж такі самі стосовно приватної особи. На відміну від приватних осіб, політик неодмінно та свідомо для нього самого стає відкритим для прискіпливої уваги до кожного його слова та вчинку як з боку журналістів, так і з боку громадськості загалом, і тому він повинен демонструвати більший ступінь терпимості щодо них.

Так, у рішенні, ухваленому 12 липня 2007 р. у справі “*A\S Diena та Озолінс проти Латвії*”, Суд відзначив, що статті зачіпали п. С. як публічну особу. Суд вказав у зв'язку з цим, що межі допустимої критики у такому випадку є ширшими, аніж коли вона стосується приватної особи. Тому згаданий політик мав проявити більший ступінь терпимості до відповідних коментарів.

У рішенні, ухваленому 7 листопада 2006 р. у справі “*Мамер проти Франції*”, Суд нагадав свій попередній висновок про те, що особи, котрі беруть участь у публічних дебатах стосовно справи загального значення, мають право на нестримні (до певної міри) висловлювання.

У рішенні, ухваленому 11 квітня 2006 р. у справі “*Бразільє проти Франції*”, Суд, оцінюючи безпосередньо самі висловлювання, відзначив, що вони, безумовно, мали серйозний негативний відтінок ворожості. Однак попри таке забарвлення відповідні твердження стосувались проведення виборів, а отже, мали істотне значення для належного функціонування демократії загалом. Суд наголосив, що свобода вираження поглядів набуває особливого значення у контексті політичних дебатів. Тому, на думку Суду, політичні коментарі не можуть обмежуватися без винятково вагомим на те підстав. Заяви, про які йдеться у справі, були спрямовані проти особи, котра посідала посаду члена парламенту, мера Парижа та водночас мера п'ятого округу Парижа. Безумовно, це була

визначна особа у сфері політики – об'єкт постійної уваги засобів масової інформації. Суд нагадав, що в умовах передвиборчої конкуренції особа, котра опонує офіційній позиції, повинна мати можливість вільно висловлюватися щодо законності виборів. Окрім того, за обставин передвиборчої боротьби можна допускати підвищену гостроту коментарів, порівняно з тими, які можна дозволити собі за інших обставин.

У рішенні, ухваленому 20 липня 2004 р. у справі *“Гр.о проти Словаччини”*, Суд вказав, що межі допустимої критики щодо судді, який долучається до політичної діяльності, мають бути ширшими. Суд зазначив, що ст. 10 Конвенції захищає не лише погляди, які є образливими чи які шокують, але також і такі, які містять певні перебільшення.

У рішенні, ухваленому 21 липня 2005 р. у справі *“Грінберг проти Росії”*, зазначено, що на висновок Суду вплинув також і той факт, що відповідне твердження було зроблене у зв'язку із висвітленням питання, яке мало суспільне значення, а саме – питання про стан свободи засобів масової інформації в Ульяновській області. Стаття заявника була спрямована на критику губернатора області, обраного її населенням. Інакше кажучи, журналістська оцінка стосувалася професійного політика. Суд вкотре вказав, що межі допустимої критики політика є ширшими, аніж межі критики приватної особи. Факти, що були підґрунтям оцінки, не оспорювались, і заявник висловив свої погляди в образливій формі.

4. *Межі прийнятної критики за певних обставин можуть бути ширшими щодо державних службовців, які виконують свої повноваження, ніж щодо приватних осіб.* Однак не можна сказати, що державні службовці так само прискіпливо оцінюють кожне своє слово та вчинок, як і політики; відповідно й з ними під час оцінки їхньої діяльності мають поводитися так само, як і з політиками. Державні службовці повинні користуватися громадською довірою за умов належного виконання ними своїх обов'язків та достовірної поінформованості громадськості. Тому може виникнути необхідність у їх захисті від образливих чи лайливих словесних нападів під час виконання ними своїх обов'язків.

У рішенні, ухваленому 20 квітня 2006 р. у справі *“Райчінов проти Болгарії”*, Суд нагадав, що обсяг критики, яка може бути спрямована проти посадової особи, є хоча і не безмежним, однак значно ширшим, аніж стосовно приватної особи. Суд звернув увагу на те, що зауваження заявника прозвучали у присутності невеликої аудиторії – на засіданні, яке проходило за зачиненими дверима. А відтак коментар заявника не міг ані перешкоджати, ані в жоден інший спосіб загрожувати виконанню особою своїх службових обов'язків.

5. *Слід чітко розрізняти твердження про факти та оцінкові судження.* Суд вважає, що якщо існування фактів можна перевірити, правдивість оцінкових суджень не піддається доведенню. Вимогу про доведення правдивості оцінкового судження виконати неможливо. Така вимога сама по собі порушує свободу думки, яка є основоположною частиною права, яке забезпечується ст. 10 Конвенції.

У рішенні, ухваленому 19 січня 2006 р. у справі *“Albert-Engelmann-Gesellschaft MBH” проти Австрії*, Суд постановив, що правдивість оцінкових суджень неможливо довести. Однак, навіть якщо твердження були оцінковими судженнями, все одно потрібно проаналізувати, чи ґрунтуються вони на достатніх фактах. Адже оцінкові судження, які не мають під собою жодного фактичного підґрунтя, можуть бути визнані надмірними. Отож, пропорційність втручання у право на свободу вираження залежить також і від того, чи ґрунтуються оцінкові судження на достатніх фактичних даних.

У рішенні, ухваленому 27 березня 2008 р. у справі *“Азеведо проти Португалії”*, Суд постановив, що було порушення ст. 10 Конвенції, яке виявилось у засудженні заявника за наклеп, з огляду на факт критики ним наукової праці. Коментарі ж заявника були оцінковими судженнями, а тому не повинні доводитись.

У рішенні, ухваленому 21 грудня 2004 р. у справі *“Бусуйок проти Молдови”*, Суд вказав, що висловлювання, які стосувались С. М., були не твердженнями про факти, а оцінковими судженнями. Суд вкотре зазначив, що до оцінкових суджень не може застосовуватись критерій правдивості, зокрема шляхом перевірки їх на доказовість.

У рішенні, ухваленому 21 липня 2005 р. у справі *“Грінберг проти Росії”*, Суд нагадав свої попередні висновки про те, що наявність фактів можна було підтвердити, тоді як правдивість оцінкових суджень доказуванню не підлягала. Вимогу доводити правдивість оцінкових суджень неможливо було виконати. Така вимога була порушенням свободи думки – фундаментальної частини права, гарантованого ст. 10 Конвенції.

Суд відзначив, що оспорюване твердження було хрестоматійним прикладом оцінкового судження. Судові рішення про відповідальність заявника за шкоду, заподіяну репутації п. Ш., ґрунтувалось, власне, на неспроможності журналіста довести, що п. Ш. справді бракувало сорому і совісті. А довести це було неможливо.

У рішенні, ухваленому 6 грудня 2007 р. у справі “Фоглія проти Швейцарії”, Суд постановив, що була порушена ст. 10 Конвенції стосовно засудження заявника за вживання образливих слів, які ставили під сумнів моральні якості та професійні здібності судді. Суд також вказав, що вжиті заявницею слова “*порушувати присягу*” та “*karagiozis*” (словом *karagiozis* називають комічну маріонетку у грецькому ляльковому театрі; має негативне значення та використовується для того, аби сказати, що певна особа є смішною чи, інакше кажучи, “клоуном”) були лише оцінковими судженнями, які не мали жодної доказової сили. Проте грецькі суди не взяли цього до уваги, вважаючи, що саме ці слова завдали шкоди честі та гідності судді.

Варто зазначити, що у законодавстві та в інтерпретаційно-правових актах України також простежується принцип, згідно з яким слід чітко розрізняти твердження про факти та оцінкові судження під час захисту свободи вираження поглядів.

У Цивільному кодексі України зазначено, що “...фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім’ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації” (ч. 1 ст. 277). У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. №1 “Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи” передбачено, що під час розгляду справ *суди повинні* точно і неухильно застосовувати положення Конституції України, Цивільного кодексу України, законів України від 16 листопада 1992 р. “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, від 2 жовтня 1992 р. “Про інформацію” та інших нормативно-правових актів, що регулюють вказані суспільні відносини. Крім того, враховуючи положення статті 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію законом України від 17 липня 1997 р. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції та прийняття закону України від 23 лютого 2006 р. “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини”, суди також повинні застосовувати Конвенцію та рішення Суду як *джерело права*. Також Пленум Верховного Суду України зазначив, що, вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з’ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оцінковим судженням. Відповідно до частини другої ст. 471 закону України “Про інформацію”, оцінковими судженнями, за винятком образи чи клевети, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири. Оцінкові судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Отже, відповідно до статті 277 ЦК, не є предметом судового захисту оцінкові судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб’єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Суду щодо тлумачення положень статті 10 Конвенції.

б. Вид та суворість призначеного покарання також є факторами, які потрібно брати до уваги при оцінюванні пропорційності втручання у право на свободу вираження.

У рішенні, ухваленому 20 квітня 2006 р. у справі “*Райчінов проти Болгарії*”, Суд вказав, що ті, хто має владу, посідають домінуюче становище у суспільстві. І таке становище зобов’язує їх обмежувати себе у використанні кримінально-правових засобів захисту своєї репутації. Особливо ж це стосується тих випадків, коли доступними є інші, “м’якші” засоби реагування на невинуватого критику опонентів.

У рішенні, ухваленому 6 грудня 2007 р. у справі “Фоглія проти Швейцарії”, згадавши, що місцеві суди засудили п. Катрамі до ув’язнення, Суд вважає, що таке покарання не є співмірним із правом на вільне вираження журналістом своїх поглядів, яке гарантується ст. 10 Конвенції. Більше того, суддя, про якого згадала у статті заявниця, міг захистити свою репутацію шляхом подання цивільно-правового позову. Суд постановив, що застосовані обмеження щодо вираження заявником

своїх поглядів та переслідувані місцевими судами законні цілі не були співмірними. Суд не погодився з тим, що для захисту репутації судді та гарантування безперешкодного здійснення правосуддя потрібно було піддати п. Катрамі кримінальному покаранню. Тому тут було порушення ст. 10 Конвенції.

У чинному Кримінальному кодексі України (2001 р.), на відміну від Кримінального кодексу України в редакції 1960 р., вже не передбачено кримінальної відповідальності за такі діяння: образа або дискредитація державних органів і громадських організацій (ст. 66-1) (цю статтю виключили з Кримінального кодексу України ще у 1989 р.); наклеп (ст. 125); образа (ст. 126); переслідування громадян за критику (ст. 134-1); образа судді (ст. 176-3); образа представника влади або представника громадськості, який охороняє громадський порядок (ст. 189); образа працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця (ст. 189-1); образа підлеглим начальника або начальником підлеглого (ст. 237).

Правотлумачна та правозастосовча діяльність Суду щодо захисту свободи вираження поглядів, та й зрештою й щодо інших прав суб'єктів має вагомий вплив на правову систему України. Як уже зазначалося, в законі України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини”, в Постанові Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 р. “Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи” прямо передбачено, що рішення Суду є джерелом права і, відповідно під час розгляду справ щодо захисту свободи вираження поглядів, національні суди України повинні застосовувати Конвенцію та практику Суду. Необхідно наголосити, що перше застосування Конвенції в Україні було саме ст. 10 (свобода вираження поглядів) і першим суддею, який застосував цю статтю, був Василь Паліюк. У 2000 р. судова Колегія у цивільних справах Миколаївського обласного (нині – Апеляційного) суду перша та єдина на той час в Україні застосувала положення ст. 10 Конвенції та рішення Суду “Лінгенс проти Австрії” (1986 р.). Це підтверджується висновком Моніторингового комітету Ради Європи. Після цього Апеляційний суд Миколаївської області за спільним проектом Міністерства юстиції України і Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) у 2001 р. став “експериментальним” судом щодо використання положень Конвенції в українській судовій практиці. Варто також зазначити, що позитивна практика Апеляційного суду Миколаївської області згадувалася Судом у рішеннях у справах: “Українська Прес-Група” проти України” (2005 р.) та “Єфименко проти України” (2006 р.) [13]. Позитивним є той факт, що й інші національні суди при розгляді справ щодо захисту свободи вираження поглядів застосовують ст. 10 Конвенції та практику Суду [8–10].

Позитивним правовим явищем також є й те, що Україна декриміналізувала частину діянь, пов'язаних із свободою вираження поглядів, за які до 2001 р. наставала кримінальна відповідальність. Така практика України також відповідає позиції Суду.

Підсумовуючи, можемо зробити такі **висновки**. Суди, здійснюючи захист свободи вираження поглядів, керуються такими принципами: свобода вираження поглядів становить одну із фундаментальних основ демократичного суспільства; преса відіграє істотну роль у демократичному суспільстві; межі допустимої критики щодо політиків, публічних лідерів, а за певних обставин і щодо державних службовців, можуть бути ширшими, ніж щодо приватних осіб; правдивість оцінкових суджень не піддається доведенню; вид та суворість призначеного покарання також є чинниками, які слід брати до уваги під час оцінювання пропорційності втручання у право на свободу вираження поглядів. Правотлумачна та правозастосовча діяльність Суду щодо захисту свободи вираження поглядів та й зрештою і щодо інших прав суб'єктів має вагомий вплив на правову систему України.

1. Дженис М. *Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування* / М. Дженис, Р. Кей, Е. Бредлі. – К.: АртЕк, 1997. – 624 с. 2. Жуковська О. Л. *Право на свободу слова та інформації в українському законодавстві та судовій практиці* / О. Жуковська // *Адвокат*. – 2001. – № 4–5. – С. 12–29. 3. Лутковська В. *Право на свободу вираження поглядів у рішеннях Європейського Суду з прав людини* / В. Лутковська // *Право України*. – 2003. – № 12. – С. 30–32. 4. Маковей М. *Європейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. – Ст. 10: Право на свободу выражения своего мнения. Прецеденты и комментарии* / М. Маковей, Е. Чешанова. – М.,

2001. – 287 с. 5. Маковей М. Стаття 10 Європейської Конвенції з прав людини. Основні міркування щодо статті 10 / М. Маковей // Європейська Конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. – К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2004. – С. 465–466. 6. Паліюк В. П. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика: практ. посіб. / Академія суддів України / В. П. Паліюк. – Миколаїв: ТОВ фірма “Іліон”, 2010. – 556 с. 7. Пікерт В. Європейські стандарти щодо свободи висловлювань (Стаття 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод) стосовно законодавства про захист честі й гідності і практика їх застосування / В. Пікерт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khrpg.org.index>. 8. Рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 29 червня 2011 року (справа № 2-628). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>. 9. Рішення Солом’янського районного суду м. Києва від 10 квітня 2009 року (справа № 2-470/ 2009). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>. 10. Рішення Чортківського районного суду Тернопільської області від 13 грудня 2010 року (справа № 2 – 1461/ 10). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>. 11. Справа “Товариство “Відес Айзардзібас проти Латвії” (Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia); справа “Albert-Engelmann-Gesellschaft MBH” проти Австрії” (“Albert-Engelmann-Gesellschaft MBH” v. Austria”); справа “A\ S Diena та Озолінс проти Латвії” (“A\ S Diena and Ozolins v. Latvia”); справа “GLAS NADEZHDA EOOD та Анатолій Єленков проти Болгарії” (“GLAS NADEZHDA EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria”); справа “Tonsbergs Blad AS” та Хауком проти Норвегії” (“Tonsbergs Blad AS” and Haukom v. Norway”); справа “Verein gegen Tierabriken Schweiz (VgT) проти Швейцарії” (“Verein gegen Tierabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland”); справа “Азеведо проти Португалії” (“Azevedo v. Portugal”); справа “Аміхалачой проти Молдови” (Amihalachioaie v. Moldova); справа “Бразільєс проти Франції” (“Brasilier v. France”); справа “Бусуйок проти Молдови” (Busuioc v. Moldova); справа “Вайнай проти Угорщини” (“Vajnai v. Hungary”); справа “Вераарт проти Нідерландів” (“Veraart v. the Netherlands”); справа “Газета “Потік” проти Молдови (№ 2)” (“Flux v. Moldova (№2)”); справа “Гріко проти Словаччини” (Hrico v. Slovakia); справа “Грінберг проти Росії” (Grinberg v. Russia); справа “Гуссев та Маренк проти Фінляндії” (Judgment in the Case of Goussev and Marenk v. Finland); справа “Дабровський проти Польщі” (“Dabrowski v. Poland”); справа “Даман проти Швейцарії” (“Dammann v. Switzerland”); справа “Стол проти Швейцарії” (“Stoll v. Switzerland”); справа “Ербакан проти Туреччини” (“Erbakan v. Turkey”); справа “Ернст та інші проти Бельгії” (Ernst and Others v. Belgium); справа “Жиньовські проти Франції” (“Giniewski v. France”); справа “Жулі та Шарль Ліберасьон проти Франції” (“July and Sarl Liberation v. France”); справа “Кампос Дамасо проти Португалії” (“Campos Damaso v. Portugal”); справа “Карман проти Росії” (“Karman v. Russia”); справа “Катрами проти Греції” (“Katrami v. Greece”); справа “Квієцень проти Польщі” (“Kwiecien v. Poland”); справа “Клейн проти Словаччини” (“Klein v. Slovakia”); справа ““Комерсант Молдови” проти Молдови” (“Kommersant Moldova” v. Moldova”); справа “Красуля проти Росії” (“Krasula v. Russia”); справа “Куліс проти Польщі” (“Kulis v. Poland”); справа “Кумпана і Мазаре проти Румунії” (Cumpana and Mazare v. Romania); справа “Лімпоел та компанія “S.A. ED. Cine Revue” проти Бельгії” (“Leempoel & S.A. ED. Cine Revue v. Belgium”); справа “Ліндон, Отчаковський-Лоренс та Жулі проти Франції” (“Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France”); справа “Малісєвіч-Гасьор проти Польщі” (“Malisiewicz-Gasior v. Poland”); справа “Мамер проти Франції” (“Mamer v. France”); справа “Моннат проти Швейцарії” (“Monnat v. Switzerland”); справа “Орманні проти Італії” (“Ormanni v. Italy”). Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання зазначених рішень здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України М. Пришляк, П. Рабіновичем, Т. Полянським, Т. Дудаи. 12. Справа “Українська Прес-група проти України” (Ukrainian Media Group v. Ukraine), N 72713/ 01, 29 березня 2005 р.; справа “Ляшко проти України” (“Lyashko v. Ukraine”), № 21040/ 02, 10 серпня 2006 р.; справа “Мирський (Myrskyy) проти України”, № 7877/ 03, 20 травня 2010 р.; справа “Газета Україна-Центр (Gazeta Ukraina-Tsentr) проти України, № 16695/ 04, 15 липня 2010 р.; справа “Сірик (Siryk) проти України”, № 6428/ 07, 31 березня 2011 р. (“CASE OF SIRYK v. UKRAINE”); справа “Редакція газети “Правое дело” і Штекель (Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel) проти України, № 33014/ 05, 5 травня 2011 р. 13. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське

законодавство та судова практика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.justinian.com.ua>. 14. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі / С. Шевчук. – К.: Видавництво “Реферат”. 2005. – 192 с. 15. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського Суду з прав людини у 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.minjust.gov.ua>.

УДК 342.5

І. Жаровська

Національний університет “Львівська політехніка”

СУБСТАНЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО У ПРАВОВІЙ ПРИРОДІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

О Жаровська І., 2014

Розглянуто питання місця і ролі національної субстанції у державно-творчих процесах. Особливу увагу приділено національному духу, національному менталітету та національній свідомості особистості у державно-владному механізмі. Здійснено спробу визначити національну субстанцію у трансформаційній парадигмі сучасного суспільства.

Ключові слова: державна влада, правосвідомість, менталітет, національна субстанція, народ, нація.

I. Zharovska

THE SUBSTANCE OF THE LEGAL NATURE OF THE NATIONAL GOVERNMENT

The article examines the place and role of the national state and the substance of the creative process. Particular attention is paid to the national spirit, national mentality and national consciousness of the individual in public-power mechanisms. Attempting to determine the national substance in transformational paradigm of modern society.

Key words: state power, justice, mentality, national substance, people, nation.

И. Жаровская

СУБСТАНЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО В ПРАВОВОЙ ПРИРОДЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Рассматривается вопрос места и роли национальной субстанции в государственно-творческих процессах. Особое внимание уделено национальному духу, национальному менталитету и национальному сознанию личности в государственно-властном механизме. Осуществляется попытка определить национальную субстанцию в трансформационной парадигме современного общества.

Ключевые слова: государственная власть, правосознание, менталитет, национальная субстанция, народ, нация.

Постановка проблеми. Українська держава декларувала курс на “олюднення влади” шляхом визнання народу її єдиним джерелом, формування такого інституційного виміру державно-владних відносин, щоб визнавав людину, її права та свободи, законні інтереси найбільшою соціальною цінністю. Для формування правової політики на демократичній правовій основі повинен відбуватися розумний діалог між державою та громадянським суспільством. Громадянське